

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע | על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, כביאור פשט מצוות התורה וענייני עבודת הש"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, פר' בהעלותך תשפ"ו

בית יעקב

הגוף רוצה להתדבק בגשמיות והנשמה ברוחניות

שאין לה הפסק:

בתחילה הגוף מסרב ועומד בטבעו

ויאמר אליו לא אלק, בתחלה הגוף מסרב, כיון שטבעו הוא טבע העולם שהוא שריו בו, לפיכך אמר לו לא אלק אחר עצוקך ואתבטל מהנאות העולם הזה, וזהו כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלק, דהיינו הגוף הולך אחר שרשו ומולדתו שהוא הנאות העולם הזה:

הנפש רוח ונשמה מבקשים שוב מהגוף

חוזרת הנשמה ואומרת לו אל נא תעזב אותנו, כי אנחנו שלשה תלויים בך, נפש רוח ונשמה, כי אתה הוא הפועל, וזהו כי על כן ידעת חננתנו במדבר, דהיינו אתה יודע שעקר חנינותינו בך, בשביל שאתה הוא החי המדבר בעדנו ועוסק בתורה ובמעשים טובים, וזהו חננתנו במדבר, במדבר לשון דבור. וזהו שמסים והיית לנו לעינים, דהיינו אתה הוא עינינו כיון שאתה הוא הפועל, ולפיכך אל נא תעזב אותנו:

והיה כי תלך עמנו, והיה לשון שמחה, כלומר שמחה גדולה תהיה לך אם תלך אחר עצתנו, והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו באותו עולם ובתחית המתים, והטבנו לך, כי הטובה המגיעת לנו גם אתה תהנה ממנה:

לכסוף הגוף שמע לנשמה

ושמע להם הגוף ורדף אחר עצתם, וכלם הסכימו בעצה טובה. וזהו שאמר אחר זה ויסעו מהר ה', הר ה' הוא יצר הרע שדומה להר, עכשו הסכים הגוף עם הנפש רוח נשמה, ונסעו ממנו ויעשו תקון כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (קידושין ל, א) 'שילש אדם ימיו שלישי במקרא שלישי במשנה שלישי בתלמוד, וזהו דרך שלשת ימים, דהיינו תשלשו הימים כאמור. וארון ברית ה' הוא יצר הטוב, נסע לפניהם מכח התקון שעשו דרך שלוש הימים, כדי לתור להם מנוחה:

השכינה שרויה כנגדו בעולם הזה ובעולם הבא

וכיון שהגיע זמנם לפטר, השכינה הולכת עמהם ומלוא אותם עד מקום מנוחתם, וזהו שאמר ועגן ה', היא השכינה, עליהם יומם, דהיינו כשהלכו לעולם הבא הנקרא 'אום', בנסעם מן המחנה הוא עולם הזה, שהעוסקים בתורה אף העולם הזה נקרא להם 'מחנה שכינה', שהשכינה שרויה נגד העוסק בתורה, נמצא בשעת פטירתו נסע ממחנה שכינה למחנה שכינה, ולהכי קרי לה בנסעם מן המחנה:

(פיתוחי חותם)

ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתנו לכם לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל. ויאמר אליו לא אלק כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלק. ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על כן ידעת חננתנו והיית לנו לעינים. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה. ועגן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה (י כט-לד).

אפשר לרמוז אלה הפסוקים על עגן הגוף והנשמה, דידוע כיון שהגוף מחמד קרן, לפיכך תאוותו וחשקו להתדבק בהבלי העולם הזה ובתאוותיו, והנשמה כיון שהיא חלק אלוהי ממעל, רצונה וחספה כי אם בתורה ובמעשים טובים, כי זהו עקר ביאתה. והנשמה מורה לגוף שירדף אחר עצתה, ומודעת לו כיון שסוף אדם לקבר וימיו כצל עובר, אין לו לרדף אחר חיי שעה ולהניח חיי עולם. וידוע שהנשמה פעלונה תלויים בגוף, שאם אין הגוף עוסק בתורה ובמעשים טובים, נשמה מנון לה:

הנשמה מבקשת מהגוף שישמע לדבריה ובכך ייטב גם לו

וזהו כונת הפסוקים: ויאמר משה הוא הנשמה, לחבב הוא הגוף שמחבב תורה ומעשים טובים, בן רעואל קרי בה ירע אל, דהיינו המחבב תורה ומעשים טובים נקרא רע לאל. המדיני, שעושה דין לעצמו. חתן משה, דהיינו חתן הנשמה. נסעים אנחנו, כלומר העולם הזה שאנחנו בו, אין לנו שום זמן מגבל בו שנוכל לומר עדין הימים ארצים ונחזור בתשובה, רק כל היום שמא הוא זמן מיתתנו, וזהו שאמר נסעים אנחנו מהעולם הזה היום או למחר, אל המקום הוא עולם הבא אשר אמר ה' אתו אתנו לכם. לכן לכה אתנו, רדף אחר עצתנו ולא תעסק כי אם במעשים טובים, וזהו והטבנו לך, דגם הגוף יש לו הנאה גדולה, שיעל ידי מעשים טובים וזכה לקום בתחית המתים ותחזור לו הנשמה שהיתה בו ושיג השנה גדולה, וזהו והטבנו לך. ומה שאמר בלשון רבים לכה אתנו והטבנו לך, משום דיש באדם נפש רוח נשמה, ולפיכך אמר בלשון רבים. כי ה' דבר טוב על ישראל, רוצה לומר זה הטובה של עולם הבא ושל תחית המתים, לא עשאה הקדוש ברוך הוא כי אם לישראל לבדם ולא לאמות העולם, וכיון שכן, למה נגרע לבלתי קחת חלקנו בטובה ההיא

יראת יעקב

יראי ה' נוהרים מכל קרבה אל החטא והאספסוף אשר בקרב התאוות תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר (י"א ד).

החלוק הגדול שבין יראי ה' לפושעים במצותיו, הוא שמי שידאת שמים בלבן אינו מביט למרחוק, כדי שלא יסתכל חס ושלום בדברים האסורים לו ויבוא לידי מכשול, ואלו הכסילים אשר בחשך הולכים אחר עיניהם, באים על ידי כך אפילו לידי חטא ערויות, רחמנא לאלן.

דקדוקי לשון התורה בפרשת תלונת האספסוף

בעגן זה מפרש רבנו זיע"א (מחשוף הלבן) את לשון הפסוק כאן. תחלה יש להבין, לפי מה שפרשו רבותינו זכרונם לברכה (ראה רש"י כאן ועוד) כי אותם 'אספסוף' הם הערב רב שנספחו על בני ישראל בצאתם ממצרים, אם כן מדוע שנתה התורה שמים וקראה להם בשם 'אספסוף'. ועוד יש הבין למה כפלה התורה לשונה ואמרה 'התאוות תאוה' היה לה לקצר ולומר כי האספסוף 'התאוה ויאמרו מי יאכלנו בשר'. ומכפל הלשון נראה שנתמזת כאן עוד תאוה אחרת.

עיקר הבכיה - על עסקי משפחות

אכן, יתפרשו הדברים על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא עה, ב) כי עקר בכית הערב רב היתה על עסקי משפחות, שנקטרו עליהם במתן תורה אסורי ערוה, וכפי שנאמר להלן (פסוק י) 'וישמע משה את העם בכה למשפחתיו'.

רמו תאות המתלוננים בשם 'אספסוף'

אמר מעתה, כי עקר הסתת הערב רב היתה על אסורי הערויות, אלא שנתלבשו בתאוות האכילה כדי לבכות על מה שנקטרו להם. כרמז לזה כנתה אותם התורה בשם 'אספסוף', שהשבונו עולה בגימטריא כמספר ערוה (281), כדי ללמד שזו היתה עקר תאוותם.

סתם תאוה - תאות הערויות

ומאליו מובן מעתה מדוע נוספה כאן תבת 'תאוה', כדי ללמד על תאוה נוספת שהיתה חבויה בתלונתם, והיא תאות הערויות, שכן סתם 'תאוה' בלשון התורה והחכמים היא תאות הערויות. ורמז לכה, שתבת 'תאוה' עולה בגימטריא כחשבון תבת 'בית' (412), ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא ב, ב): 'ביתו - זו אשתו'.

באור יעקב

חטאו ישא האיש ההוא

הסבה. רק ראש הקהלה הוא שישלח אתכם אלי, משום שהוא לא מסכים שאני אבוא. ואלו אני, מה שהסכמתי לילה, כונתי היתה בשביל מצוה, ובשביל לעשות נחת רוח לנפטר ע"י הדרשה. אבל כיון שראש הקהלה מונע ממני, אומר אני עליו "עונו ישא".

שני האנשים יצאו בבושה מרבנו והלכו להלויה. בדרך ראו מהומה גדולה סמוך לביתו של ראש הקהלה. לשאלתם מה ארע, נדהמו לשמע שראש הקהלה שהיה בריא וחזק, נפל פתאום ומת. כשבדקו אימתי ארע הדבר, נתפלאו יותר בשמעם שהדבר ארע בדיוק כשרבנו אמר 'עונו ישא'. השנים באו לבני המשפחה וספרו להם מה שהיה, וכי רבי יעקב קלל אותו ובעונו הוא מת. בשמע בני המשפחה את דברי שני האנשים שאביהם מת בגלל הרב, חרה להם מאוד. בשל כך גמרו אמר ביניהם ללכת אל רבנו ולנקם את נקמת אביהם ח"ו ולהרג את רבנו. אלא שהאמת היתה, שרבנו לא קלל שומות אלא רק אמר 'עונו ישא'.

תכף ומיד יצאו בני ראש הקהלה לדרך אל אכסניית רבנו כדי להפיק את זממם. בהתקרבם אל הבית ראה אותם בעל הבית, המארח של רבנו ושאל אותם לרצונם. נענו וספרו לו את כל הספור. כאשר שמע כן סגר את הדלת, אבל האנשים אשר פתחו הבית נגשו לשבר הדלת. בינתיים נכנס בעל הבית אל חדר רבנו וספר לו את מה שמתרחש בחוץ, ושאל לעצתו כדת מה לעשות. אמר רבנו לבעל הבית: "פחדת מהם שמא יכנסו?" מיד נתרומם רבנו ואמר: "אני אצא אליהם, ואז ייראו".

פתח רבנו את הדלת וקרא לעברם: "לכו לכם ארורים!" אבל כלם כאחד התקיפו את רבנו בצעקותיהם ורצו לגשת אליו להרגו. אז אמר להם רבנו: "תדעו, שאם אינכם הולכים מכאן אש תאכלכם!" והיה, אך גמר רבנו את אותם מלים 'אש תאכלכם', ואש יצאה מתוך האדמה, והיא מתלקחת מתחת האנשים בני ראש הקהלה. תכף ומיד נמלטו הללו מהמקום, ולא יכלו כבר לגשת אליו, וכל העם שמעו ונתחדאו מפני כבודו של רבנו זיע"א.

באחד מבקוריו מחוץ למרוקו, התארח רבנו "אביר יעקב" זיע"א אצל אחד מחסידיו במדינת אלג'יר. באותם ימים בהם התארח רבנו אצל האיש הנפטר בעיר אחד מחכמי העיר, יהודי חשוב ביותר, כך שפטיירתו של החכם היתה לשיחת היום בכל האזור, ותושבי העיר זולת כמה יחידי סגולה ממש לא שמעו כלל על בואו של רבנו להתארח בעיר. שנים מבין היודעים אודות בואו של רבנו, החליטו ביניהם כי צריכים להזמין את רבנו להשתתף בהלויה הנפטר, ואף לכבדו לדרוש עליו. השנים הגיעו אל רבנו, ספרו לו על כך, ורבנו נענה לבקשתם ואמר להם שהוא ישתתף בהלויה וגם ידרוש על הנפטר. ואף אמר להם: "כאשר תתחיל ההלויה תבואו לקחת אותי, ואצא עמכם".

בדרך אל מקום ההלויה פגשו שני האנשים את ראש הקהלה, אדם עשיר גדול, שנתקם בו מאמר הכתוב (משלי יח, כג) עשיר יענה עזות, שכן נודע כאדם קשה מאוד. שני האנשים ספרו לו שרבנו "אביר יעקב" נמצא בעיר, והם הזמינוהו להלויה, כדי שגם ידרוש על הנפטר. בשמע ראש הקהלה כדברים הללו, חרה אפו עליהם ושאל אותם: 'האם אין חכמים בעירנו, עד שהלכתם להזמין את הרב הזה? ולא עוד, אלא המשיך ודבר דברי חרופים וגדופים על רבנו, ואמר להם: 'מכיון שעשיתם את הדבר על דעתכם, מצוה אני עליכם ללכת עכשו אל הרב ולבטל את מה שאמרתם לו, שכן אינני מסכים שרבי יעקב ישתתף בהלויה'.

מששמעו שני האנשים את דברי ראש הקהלה, ובראותם את כעסו הגדול, לא היתה להם ברירה כי אם ללכת לרבנו לומר לו 'שלא יבוא, אך מפני דרכי שלום החליטו ביניהם להגיד איזו סבה שהיא, ממנה יבין שהוא לא צריך לבוא. שהרי לא נעים לומר לו את אמתות הדברים. הם הגיעו לרבנו, נתישבו לפניו ואמרו לו: "אדוננו, נכון הוא שהזמנו אותך להלויה, אבל מכיון שהיא נערכת במקום רחוק מאוד מכאן, לכן כבודו אינו צריך לטרוח לבוא להלויה".

ברם, רבנו שידע הכל ברוח קדשו אמר להם: "יודע אני שזאת לא

קדושת יעקב

מעלת מידת הענוה

מרים ואהרן עליו, כי בכך רצתה לפרש את טעותם בדבריהם. כי אמנם, סברו אהרן ומרים להשוות את עצמם למשה רבנו, והיות וידעו כי זכו גם הם למעלת הנבואה, חשבו כי אין חלוק בין נבואתם לנבואתו. אכן, היה להם להבין ולזכר, כי לא ידעו עד כמה שגבה מעלת נבואתו, מתוך כך שלא הבינו עד כמה גדלה ענותנותו. כי על הענוה השוכנת בלב האדם, יכול להעיד רק הקדוש ברוך הוא הבוחן כליות ולב, כי הענוה שוכנת בלב, ורק ה' יראה ללבב.

גדולותו של משה בענוה - מלמדת על גדולת נבואתו

וממילא, כיון שלא יכלו אלו הצדיקים לעמד על דרגתו של משה רבנו בענוה, היה להם להבין כי באותה מדה אין להם לדעת את דרגתו נבואתו, ואין להם להשוות את דבר ה' אליהם לדבורו עם משה. ועל כן שאל אותם ה', 'מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה? הרי זה גדולה מעלת נבואתו, עד כי פה אל פה אדבר בו, והוא אדון הנביאים אשר לא קם כמותו בישראל'.

ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח. ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמע ה'. והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. ויאמר ה' פתאם אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם אל אהל מועד ויצאו שלשתם (יב א-ד).

מידת הענוה, מן המדות הנכבדות היא. מעלתה עולה גם על החכמה והידיאה, ובזכות מידת הענוה בחר הקדוש ברוך הוא בעם ישראל להיות לו סגולה מכל העמים, ובה נשתבחו עמודי העולם. עקר כונת האדם בשעת למוד התורה וקיום המצוות, תהא במדת הענוה, ובפרט בשעת התפלה, כי לולא הענוה אין שום טעם כלל בתפלה, ואם חוזב בה האדם מחשבות נאווה, מוטב לה שלא באה לעולם כלל. וגם הכנעת היצר הרע באה על ידי קנין מדת הענוה בנפש.

תשובת הכתוב על טענות אהרן ומרים

בכך מפרש רבנו זיע"א (סעגלי צדק אות י"ד) את טעם מה שסמכה התורה את מעלת הענוה לה זכה משה רבנו עליו השלום, לטענות